

تبیین تحولات اخیر در بخش واقعی اقتصاد ایران

دکتر حسین قضاوی*

چکیده: اقتصاد ایران در سال‌های اخیر با تحولات عدیده‌ای مواجه بود. آثار این تحولات در قالب عملکرد نماگرهای بخش واقعی نمایان است. از طرفی پیامدهای بحران مالی جهانی، اقتصاد ایران را با درجات متفاوتی متأثر ساخت. در کنار این تحول، در پی بروز خشکسالی و کاهش بی‌سابقه تولید بخش کشاورزی، رکود بازار مسکن به عنوان موتور محرک اقتصاد و اعمال سهمیه اوپک در تولید و استخراج نفت، موجب تضعیف عرضه کل گردید. در سمت تقاضای کل نیز، اقتصاد ایران در پی بروز تورم بالا در سال ۱۳۸۷، شاهد کاهش محسوس مصرف واقعی بخش خصوصی بود. همچنین، کاهش قیمت کالاهای وارداتی در پی بروز بحران جهانی و کاهش نسبی قیمت کالاهای قابل مبادله، عملاً بخشی از تقاضای داخلی را به سمت واردات هدایت نمود. حاصل فعل‌وانفعالات فوق، کاهش محسوس رشد تولید ناخالص داخلی در سال ۱۳۸۷ بود.

روند ایجاد شده با خروج اقتصاد جهانی از بحران و نیز رونق نسبی بخش کشاورزی در سال ۱۳۸۸ بهبود یافت؛ در حالی که بخش‌های صنعت و مسکن، که هسته مرکزی رشد پایدار اقتصادی را تشکیل می‌دهند، کماکان با کندی رشد تولید مواجه هستند. برآیند عوامل فوق، بر اساس برآوردهای اولیه کارشناسی، حکایت از آن دارد که رشد اقتصادی سال ۱۳۸۸ نسبت به سال قبل بهبود داشته باشد.

در این مقاله ضمن تحلیل شرایط کساد اقتصادی طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۸۸ بر اساس برخی نماگرهای مالی و واقعی، استراتژی خروج از وضعیت مزبور با تأکید بر انسجام در سیاست‌گذاری، ارائه شفاف رؤس کلی سیاست‌های اقتصادی در سال ۱۳۸۹، پرهیز از دامن زدن به نااطمینانی نسبت به آینده، تعدیل قیمت‌های نسبی جهت کنترل واردات، ایجاد رونق بیشتر در بخش مسکن با تأکید بر ارائه تسهیلات هدفمند خرید مسکن، سامان بخشیدن به ترازنامه بانک‌ها جهت ارتقای توان اعتباری آنها و نیز اتخاذ سیاست‌های قاعده‌مند پولی و مالی جهت کمک به رشد اقتصادی و در عین حال پرهیز از بروز سیکل تورمی، ارائه گردیده است.

* معاون اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران .

۱. مقدمه

برای تبیین تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران، ابتدا لازم است مرور مختصری بر شرایط محیط پیرامون داشته باشیم. اقتصاد جهانی در سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ شرایط بحرانی را پشت سر گذاشت؛ این در حالی است که طبق یکی از گزارش‌های صندوق بین‌المللی پول که در ژانویه سال ۲۰۱۰ منتشر گردید، در مورد رشد اقتصادی این سال (۲۰۱۰) یک خوش‌بینی وجود دارد. در گزارش بعدی این صندوق که در آوریل همان سال منتشر شد، این خوش‌بینی در مورد رشد اقتصادی بیشتر شده است.

همان‌طور که در جدول ۱ ملاحظه می‌شود، اقتصاد جهان در سال ۲۰۰۸ تنها ۳ درصد رشد را تجربه کرد. در سال ۲۰۰۹ نیز با وخیم‌تر شدن اوضاع، رشد اقتصاد جهانی کاهش یافت و به عدد $(-۰/۶)$ درصد رسید؛ در حالی که پیش‌بینی سال جاری و سال آینده میلادی، از رشد بیش از ۴ درصد حکایت دارد. در این میان، اقتصادهای پیشرفته در سال ۲۰۰۸، تنها ۰/۵ درصد رشد اقتصادی داشتند که این رقم در سال ۲۰۰۹ به $(-۳/۲)$ درصد رسید؛ از طرفی پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول گویای آن است که در سال جاری میلادی این رقم به $۲/۳$ درصد می‌رسد. اروپا وضع خوبی نداشت و به نظر می‌رسد در سال جاری نیز وضع مناسبی نداشته باشد.^۱ عمده رشد اقتصادی جهان مربوط به کشورهای در حال توسعه می‌باشد.

جدول ۱- رشد تولید اقتصاد جهانی

(درصد)

پیش‌بینی		عملکرد		منطقه
۲۰۱۱	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	
۴/۳	۴/۲	-۰/۶	۳/۰	اقتصاد جهان
۲/۴	۲/۳	-۳/۲	۰/۵	اقتصادهای پیشرفته
۲/۶	۳/۱	-۲/۴	۰/۴	ایالات متحده آمریکا
۱/۵	۱/۰	-۴/۱	۰/۶	کشورهای حوزه یورو
۲/۰	۱/۹	-۵/۲	-۱/۲	ژاپن
۲/۵	۱/۳	-۴/۹	۰/۵	انگلستان
۹/۹	۱۰/۰	۸/۷	۹/۶	چین
۳/۶	۴/۰	-۶/۶	۵/۵	کشورهای مستقل مشترک‌المنافع
۳/۳	۴/۰	-۷/۹	۵/۶	روسیه
۴/۸	۴/۵	۲/۴	۵/۱	خاورمیانه و شمال آفریقا

منبع: دورنمای اقتصاد جهانی، صندوق بین‌المللی پول، آوریل ۲۰۱۰.

طبق برآورد صندوق بین المللی پول، اقتصاد ایران در سال ۲۰۱۰ میلادی، ۳ درصد رشد دارد که نسبت به سال قبل که رشد آن ۱/۸ درصد برآورد شده بود، حدود ۱/۲ واحد درصد بهبود یافته است.

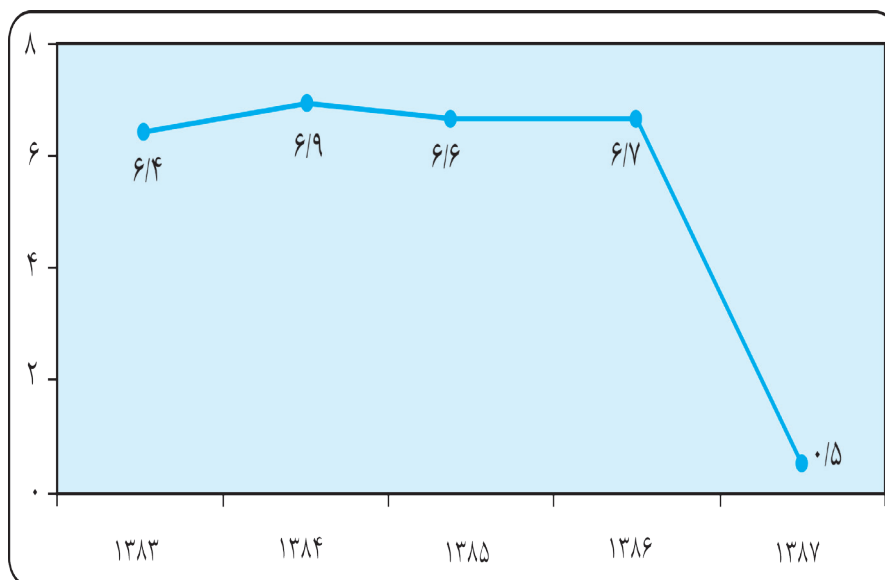
۲. رشد تولید

۲-۱. روند تولید، بر حسب فعالیت های اقتصادی در سال ۱۳۸۷

برآوردهای آماری بانک مرکزی از عملکرد اقتصادی کشور در سال ۱۳۸۷، به دلیل نهایی نشدن آمار کارگاه های بزرگ صنعتی و کل بخش صنعت، در مرحله مطالعاتی و تحقیقاتی بوده و ارائه نتایج نهایی عملکرد حساب های ملی منوط به اخذ اطلاعات رسمی و ثبتي از سازمان های مربوطه می باشد.^۲ در خصوص عملکرد دو بخش کشاورزی و نفت نیز ذکر این نکته لازم است که بخش کشاورزی در سال ۱۳۸۷ با خشکسالی سراسری کم سابقه و سرمازدگی شدید در اغلب استان ها مواجه بود، به گونه ای که تولید این بخش با ۱۲/۳ درصد کاهش همراه گردید؛ از طرفی تحت تأثیر تحولات اقتصاد جهانی و کاهش سهمیه های تولید و بهره برداری از ذخایر نفتی از سوی اوپک، تولید بخش نفت نیز با کاهش ۲/۱ درصدی مواجه شد. آنچه مسلم است عوامل برونزای خارج از اراده سیاستگذاران کشور، بر بخش های کشاورزی و نفت تأثیرگذار بوده و این عوامل با توجه به سهم حدود ۳۷/۱ درصدی این دو بخش در تولید ناخالص داخلی در سال ۱۳۸۶، به طور قابل ملاحظه ای از رشد اقتصادی کشور در سال ۱۳۸۷ کاسته است. به هر حال، تلفیق برآوردهای آماری بخش های کشاورزی، نفت و خدمات با برآوردهای اولیه و تحقیقاتی از گروه صنایع و معادن نشان می دهد که تولید ناخالص داخلی کشور (به قیمت های ثابت ۱۳۷۶) با احتساب نفت، ۰/۵ درصد و بدون احتساب نفت معادل ۰/۸ درصد، رشد یافته است.

نمودار ۱- نرخ رشد تولید ناخالص داخلی طی سال های ۱۳۸۳-۱۳۸۷

(درصد)

جدول ۲- رشد تولید ناخالص داخلی بر حسب فعالیت های اقتصادی
به قیمت های ثابت سال ۱۳۷۶

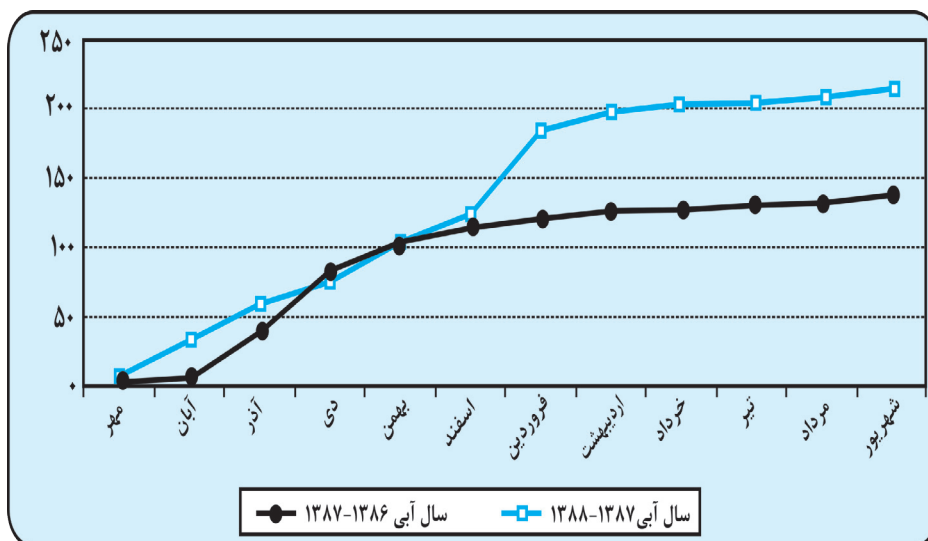
(درصد)

۱۳۸۷ (مقدماتی)					۱۳۸۶					ارزش افزوده
سال	فصل چهارم	فصل سوم	فصل دوم	فصل اول	سال	فصل چهارم	فصل سوم	فصل دوم	فصل اول	
-۱۲/۳	۲/۶	-۱/۶	-۱۲/۱	-۲۴/۹	۶/۴	۱/۹	۴/۲	۷/۷	۶/۵	گروه کشاورزی
-۲/۱	۲/۱	-۱/۸	-۴/۲	-۴/۳	۱/۳	۰/۳	۰/۱	۱/۶	۳/۰	گروه نفت
۵/۰	۴/۴	۰/۶	-۸/۲	۷/۰	۹/۰	۵/۰	۸/۴	۸/۹	۱۵/۲	گروه صنایع و معادن
۱/۸	۱/۷	۱/۰	۲/۳	۲/۱	۶/۴	۳/۸	۶/۳	۱۱/۰	۴/۲	گروه خدمات
۰/۵	۲/۴	۰/۳	۰/۱	-۰/۶	۶/۷	۴/۱	۶/۲	۹/۰	۶/۹	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه
۰/۸	۲/۴	۰/۵	۰/۵	-۰/۱	۷/۳	۴/۶	۶/۹	۹/۷	۷/۴	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (بدون نفت)

بارندگی سال آبی ۱۳۸۶-۱۳۸۷ فقط در حد ۱۳۸/۳ میلی متر بود؛ در حالی که میانگین بلندمدت آن در حدود ۲۴۷ میلی متر است. خوشبختانه در سال آبی ۱۳۸۷-۱۳۸۸ وضع بهتر شد و میزان بارندگی به ۲۱۳/۸ میلی متر رسید؛ اگر چه این مقدار کمتر از میانگین بلندمدت است، اما از رشد ۵۵ درصدی حکایت دارد.

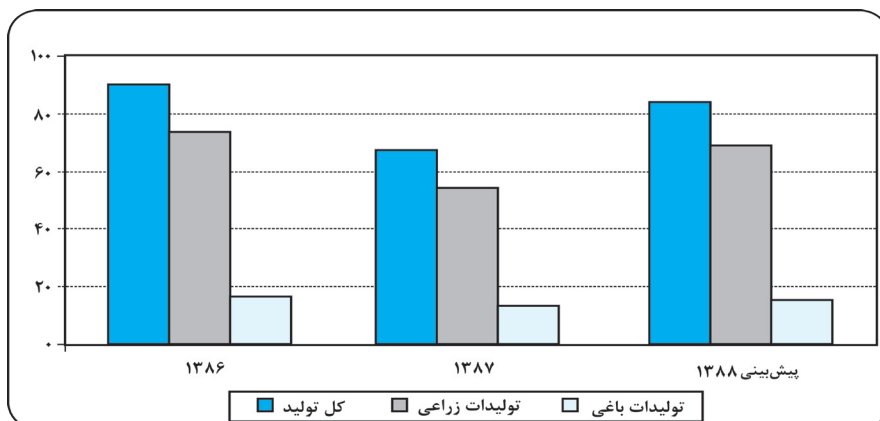
نمودار ۲- مقایسه ارتفاع تجمعی بارندگی در سال آبی ۱۳۸۶-۱۳۸۷ و ۱۳۸۷-۱۳۸۸

(میلی متر)

نمودار ۳- تولید محصولات زراعی و باغی در سال های ۱۳۸۶-۱۳۸۸

(میلیون تن)

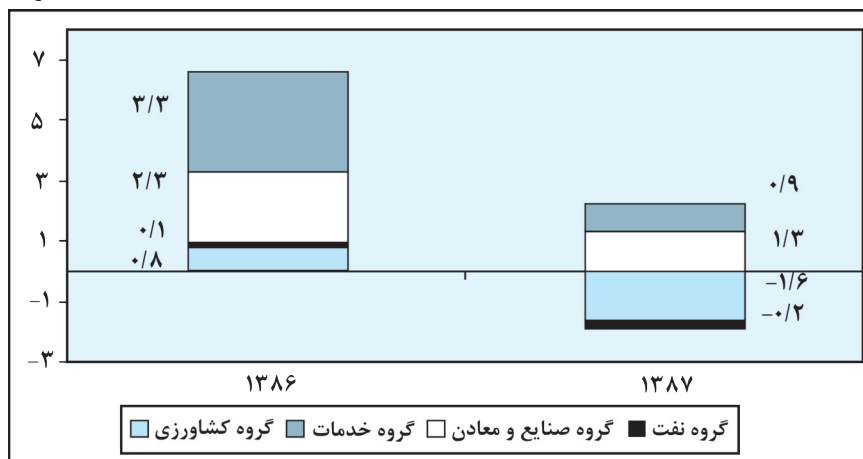
جدول ۳- تحولات مربوط به تولید و صادرات نفت خام ایران

(هزار بشکه در روز)

صادرات	خوراک پالایشگاه ها	تولید	دوره زمانی
۲۴۹۸/۴	۱۶۵۸/۴	۴۱۰۷/۳	شش ماهه اول سال ۱۳۸۷
۲۰۴۸/۷	۱۵۱۴/۷	۳۵۵۰/۰	شش ماهه اول سال ۱۳۸۸
-۱۸/۰	-۸/۷	-۱۳/۶	درصد تغییر

نمودار ۴- سهم گروه های مختلف از رشد تولید ناخالص داخلی

(درصد)

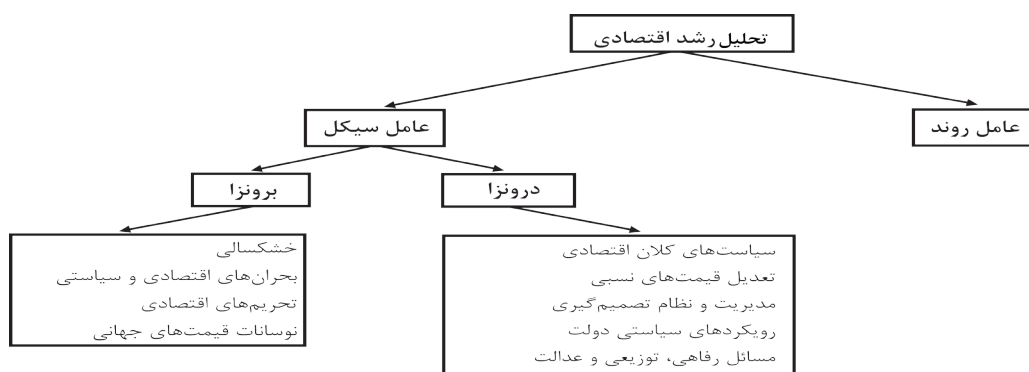

۲-۲. تعدیل نرخ رشد اقتصادی پس از حذف عوامل برونزا

برای تحلیل واقع گرایانه تر از رشد اقتصادی سال ۱۳۸۷، باید عوامل سیکلی برونزای تأثیرگذار را کنار گذاشت و بر رفتار بلندمدت متغیرهای مورد نظر و دخالت های سیاستی تکیه نمود. این در حالی است که در این بررسی فقط دو عامل سیکلی برونزا یعنی خشکسالی و کاهش سهمیه نفت، کنار

گذاشته شده و تأثیر این دو عامل بر رشد اقتصادی بررسی شده است.

نمودار ۵- تحلیل رشد اقتصادی سال ۱۳۸۷

بنابراین ملاحظه می‌شود که رشد اقتصادی در سال ۱۳۸۷، با احتساب نفت، به ۳/۱ درصد و بدون احتساب نفت به ۳/۳ درصد می‌رسد. در این بررسی، فضای پیرامونی جهان نیز اهمیت دارد. رشد اقتصاد جهانی در سال ۲۰۰۸، تنها ۳ درصد و در سال ۲۰۰۹، (۰/۶-) درصد بود. این فضای پیرامونی بر اقتصاد ایران نیز اثرگذار بوده است. عوامل برونزای مقطعی نیز تأثیرگذار بوده و در مجموع رشد اقتصادی سال ۱۳۸۷ از روند بلندمدت خود فاصله گرفته و به علت رکود بخش مسکن، کمبود قدرت وام‌دهی بانک‌ها و نیز برخی عوامل برونزا، رشد اقتصادی نسبت به سال قبل کاهش داشته است.

جدول ۴- رشد تولید ناخالص داخلی بر حسب فعالیت‌های اقتصادی پس از حذف عوامل برونزا به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۷۶

(درصد)

۱۳۸۷					۱۳۸۶					ارزش افزوده
سال	فصل ۴	فصل ۳	فصل ۲	فصل ۱	سال	فصل ۴	فصل ۳	فصل ۲	فصل ۱	
۵/۵	۰/۵	۵/۱	۶/۰	۵/۳	۶/۴	۱/۹	۴/۲	۷/۷	۶/۵	گروه کشاورزی
۱/۲	۱/۰	۱/۱	۱/۳	۱/۲	۱/۳	۰/۳	۰/۱	۱/۶	۳/۰	گروه نفت
۵/۰	۴/۴	۰/۶	۸/۲	۷/۰	۹/۰	۵/۰	۸/۴	۸/۹	۱۵/۲	گروه صنایع و معادن
۱/۸	۱/۷	۱/۰	۲/۳	۲/۱	۶/۴	۳/۸	۶/۳	۱۱/۰	۴/۲	گروه خدمات
۳/۱	۲/۲	۱/۴	۴/۷	۳/۹	۶/۷	۴/۱	۶/۲	۹/۰	۶/۹	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه
۳/۳	۲/۴	۱/۴	۵/۰	۴/۲	۷/۳	۴/۶	۶/۹	۹/۷	۷/۴	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (بدون نفت)

۳. نرخ تورم

برای ارائه یک تحلیل کامل‌تر از شرایط، بهتر است به تحولات قیمتی اشاره‌ای داشته باشیم. همان‌طور که در جدول ۵ ملاحظه می‌نمایید، در واقع افزایش قیمت‌های نفت، بستر تورم دو رقمی را فراهم کرده است. تحلیل کلی حکایت از آن دارد که در دهه اخیر، میانگین نرخ تورم، روند کاهنده داشته و با توجه به کاهش انحراف معیار نرخ تورم در دهه اخیر می‌توان نتیجه گرفت که در این دهه از میزان نوسان‌پذیری نرخ تورم کاسته شده است.

جدول ۵- روند نرخ تورم در دهه های ۱۳۵۰-۱۳۸۸

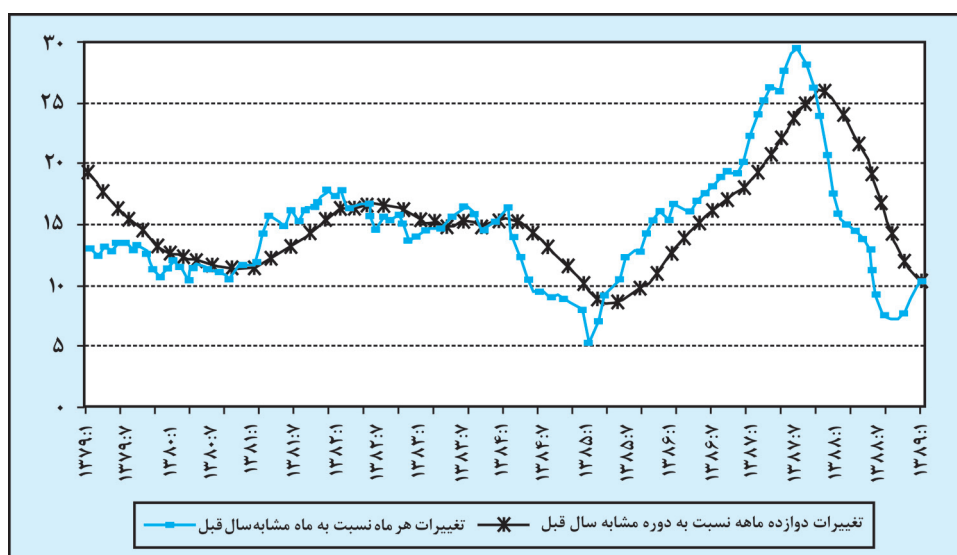
(درصد)

نرخ تورم (دهه)	۱۳۶۰-۱۳۵۱	۱۳۷۰-۱۳۶۱	۱۳۸۰-۱۳۷۱	۱۳۸۸-۱۳۸۱
میانگین نرخ تورم (درصد)	۱۵/۱	۱۷/۹	۲۳/۵	۱۵/۴
انحراف معیار نرخ تورم	۷/۳	۷/۸	۱۱/۳	۴/۹

از طرف دیگر، از آبان ماه سال ۱۳۸۷ تغییرات شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در هر ماه نسبت به ماه مشابه سال قبل، با روند کاهشی همراه شد و در آذر ماه ۱۳۸۸ به کمترین حد خود یعنی ۷/۴ درصد رسید؛ اما از دی ماه دچار یک نقطه عطف شد، به طوری که در پایان فروردین ماه ۱۳۸۹ به رقم ۱۰/۳ درصد رسید، این در حالی است که در این ماه متوسط دوازده ماهه نرخ تورم نیز ۱۰/۴ درصد بود. لذا این وضعیت نیاز به مراقبت دارد.

نمودار ۶- تغییرات شاخص کل CPI در هر ماه نسبت به ماه مشابه سال قبل و در دوازده ماهه منتهی به هر ماه طی سال های ۱۳۷۹-۱۳۸۹

(درصد)

۴. نماگرهای اقتصادی در سال ۱۳۸۸

در ادامه جهت ارائه تصویری از سال ۱۳۸۸ و سال ۱۳۸۹، به مرور برخی از نماگرهای اقتصادی پرداخته می شود.

۴-۱. نرخ بیکاری

نرخ بیکاری در سه ماهه سوم سال ۱۳۸۸ در کل کشور، حدود ۱۱/۳ درصد بود که این نرخ به دلیل عدم تعادل در عرضه و تقاضای نیروی کار ایجاد شده است. البته علت اصلی این پدیده را می توان در تحولات جمعیتی و نرخ مشارکت نیروی کار جستجو کرد.

جدول ۶- مقایسه نرخ بیکاری در سه ماهه سوم سال های ۱۳۸۶-۱۳۸۸

(درصد)

تغییر واحد		سه ماهه سوم			شاخص های نیروی کار
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۱/۸	-۰/۳	۱۱/۳	۹/۵	۹/۸	نرخ بیکاری ۱۰ ساله و بیشتر
۱/۶	-۲/۶	۳۸/۵	۳۶/۹	۳۹/۵	نرخ مشارکت اقتصادی

منبع: مرکز آمار ایران.

۴-۲. کاهش هزینه های مصرفی خانوار و کاهش تقاضا

طبق آمار شش ماهه اول سال ۱۳۸۸، هزینه های مصرفی هر خانوار بر اساس تقویم واقعی، ۳/۳ درصد رشد منفی داشته است که این پدیده می تواند تحت تأثیر کمبود تقاضای مؤثر خانوار باشد.

جدول ۷- متوسط هزینه ناخالص یک خانوار در کشور و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در شش ماهه اول سال های ۱۳۸۷-۱۳۸۸

(هزار ریال - درصد)

شش ماهه اول ۱۳۸۸		شش ماهه اول ۱۳۸۷		رشد جاری هزینه ها	رشد CPI	رشد حقیقی هزینه ها
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷			
۵۵۹۷۸/۸	۶۱۶۹۵	۱۰/۲	۱۳/۵	۳/۳	-	جمع کل هزینه ناخالص
۱۳۴۶۵/۰	۱۴۸۰۲	۹/۹	۱۱/۹	-۲/۰	-	خوراک
۲۲۷/۲	۲۶۴	۱۶/۴	۳۱/۳	-۱۴/۹	-	دخانیات
۲۱۲۱/۶	۲۵۹۳	۲۲/۲	۱۲/۴	۹/۸	-	پوشاک و کفش
۱۹۳۰۹/۸	۱۹۵۷۳	۱/۴	۱۷/۹	-۱۶/۵	-	مسکن
۲۷۵۳/۲	۳۲۳۵	۱۷/۵	۷/۱	۱۰/۴	-	لوازم و اثاث خانه
۲۴۵۷/۳	۳۲۱۰	۳۰/۶	۱۸/۵	۱۲/۱	-	بهداشت و درمان
۶۳۲۴/۵	۷۲۱۵	۱۴/۱	۶/۶	۷/۵	-	حمل و نقل
۱۴۸۷/۴	۱۴۶۶	-۱/۴	۰/۶	-۳/۰	-	ارتباطات
۱۳۰۲/۱	۱۶۴۹	۲۶/۷	۸/۳	۱۸/۴	-	تفریح و امور فرهنگی
۱۳۰۳/۸	۱۳۶۵	۴/۷	۱۶/۳	-۱۱/۶	-	تحصیل
۱۳۱۴/۵	۱۳۷۱	۱۲/۹	۱۶/۹	-۴/۰	-	رستوران و هتل
۴۰۱۲/۴	۴۹۵۱	۲۳/۴	۱۴/۸	۸/۶	-	کالا و خدمات متفرقه

منبع: بانک مرکزی، نتایج بررسی بودجه خانوار.

۴-۳. بخش مسکن و ساختمان

طبق آمار نه ماهه اول سال ۱۳۸۸، در سال ۱۳۸۶ سرمایه گذاری بخش خصوصی در ساختمان های جدید، ۷۵ درصد رشد داشته است. میزان رشد سرمایه گذاری بخش خصوصی در ساختمان های

جدید در سال ۱۳۸۷ معادل ۶۴ درصد و در نه ماهه اول سال ۱۳۸۸ معادل (۷/۱-) درصد بوده است. این آمار شامل هزینه خرید زمین نمی شود و صرفاً هزینه های ساخت و ساز به قیمت جاری را شامل می شود. البته در سال ۱۳۸۸، قیمت مصالح کاهش یافت، لذا نرخ رشد سرمایه گذاری در ساختمان ها به صورت واقعی در حدود (۳/۵-) درصد ارزیابی می شود.

جدول ۸- سرمایه گذاری بخش خصوصی در ساختمان های جدید به تفکیک مراحل ساخت (به قیمت های جاری)

(میلیارد ریال - درصد)

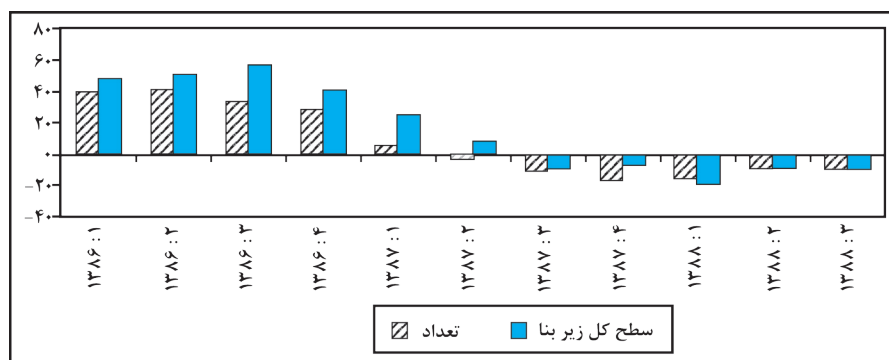
مراحل ساخت	نه ماهه اول ^(۱)						درصد تغییر
	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۶	۱۳۸۷	
شروع شده	۲۳۷۱۳/۲	۵۰۱۷۰/۷	۷۲۲۶۸/۲	۵۸۶۷۰/۷	۱۱۱/۶	۴۴/۰	-۱۸/۸
نیمه تمام	۴۵۴۸۳/۰	۷۱۷۴۱/۶	۱۳۱۵۷۶/۸	۱۲۶۵۳۳/۲	۵۷/۷	۸۳/۴	-۳/۸
تکمیل شده	۱۶۱۳۹/۰	۲۷۰۱۶/۰	۴۰۴۲۹/۳	۴۱۸۴۱/۲	۶۷/۴	۴۹/۶	۳/۵
کل	۸۵۳۳۵/۱	۱۴۸۹۲۸/۳	۲۴۴۲۷۴/۳	۲۲۷۰۴۵/۰	۷۴/۵	۶۴/۰	-۷/۱

۱- ارقام نه ماهه اول سال ۱۳۸۸ مقدماتی است.

چنانچه آمار سطح کل زیربنای ساختمان های شروع شده را در مقاطع سه ماهه با آمار پروانه های صادر شده توسط شهرداری های سراسر کشور مقایسه کنیم، نکته نویدبخشی حاصل می شود. هر چند که رشد سطح کل زیربنای ساختمان های شروع شده از سه ماهه چهارم سال ۱۳۸۶ کاهش یافته و در سه ماهه سوم سال ۱۳۸۷ رشد آن منفی شده است و در سه ماهه سوم سال ۱۳۸۸ نیز کماکان منفی می باشد، اما همان طور که در نمودار ۸ ملاحظه می شود، طبق آمار پروانه های صادره توسط شهرداری های سراسر کشور، برای اولین بار پس از ۵ فصل، در سه ماهه سوم سال ۱۳۸۸، آمار سطح کل زیربنای ساختمان های مناطق شهری با رشد مثبت همراه شده است. به نظر می رسد اثرات تلاش دولت در مسکن مهر در حال نمود است، بنابراین امید می رود در سه ماهه چهارم سال ۱۳۸۸ و همچنین سال جاری، وضعیت بهتر شود. انتظار می رود رشد پروانه های صادر شده، در رشد فعالیت های ساختمانی نیز نمود پیدا کند. لذا می توان این گونه تفسیر کرد که به موازات ثبات نسبی قیمت مسکن، جوانه های رونق بخش مسکن از سمت ساخت و ساز (عرضه) در حال رویش بوده و این مسئله می تواند به عنوان عاملی برای تقویت رشد اقتصادی در سال جاری به شمار بیاید.

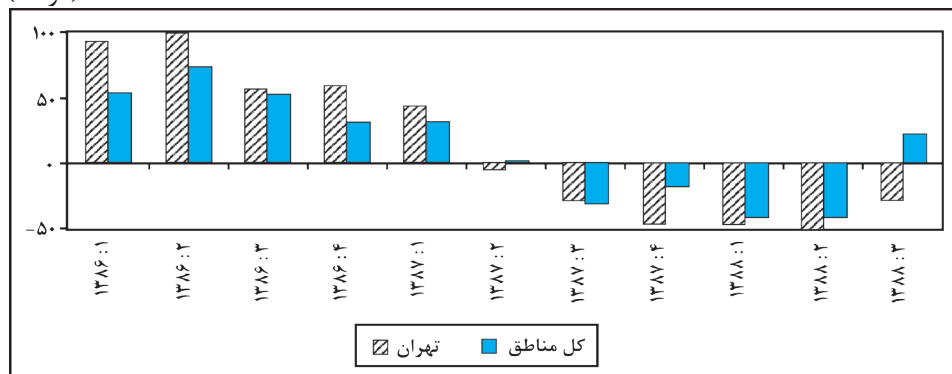
نمودار ۷- رشد تعداد و سطح کل زیربنا در ساختمان های شروع شده نسبت به دوره مشابه سال قبل

(درصد)

نمودار ۸- مقایسه تغییرات فصلی سطح کل زیربنا در پروانه‌های ساختمانی نسبت به دوره مشابه سال قبل

(درصد)

۴-۴-۴. بخش صنعت و معدن

۴-۴-۴-۱. تحلیل وضعیت اقتصادی - مالی صنایع منتخب^۲

عملکرد ۲۲ شرکت فعال تر بورس نیز در سال ۱۳۸۷ مؤید کمبود تقاضا می‌باشد؛ به طوری که موجودی کالای ساخته شده این بنگاه‌ها معادل ۹۳ درصد رشد داشته است. به عبارت دیگر، چرخ تولید در گردش بوده اما این میزان تولید به جای فروش، در انبارها ذخیره شده است.

جدول ۹- خلاصه عملکرد مالی و اقتصادی شرکت‌های منتخب بورس

(میلیارد ریال - درصد)

شاخص‌ها	سال					درصد تغییر			
	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷
فروش	۱۰۳۷۷۲	۱۲۱۴۸۰	۱۴۶۲۳۴	۱۷۷۴۴۷	۲۰۳۴۹۴	۱۷/۱	۲۰/۴	۲۱/۳	۱۴/۷
سود	۱۹۶۴۸	۲۳۳۵۵	۲۸۳۹۳	۳۸۳۷۵	۳۴۵۹۱	۱۸/۹	۲۱/۶	۳۵/۲	-۹/۹
کل موجودی مواد و کالا	۲۸۱۵۲	۲۹۰۵۳	۳۲۱۲۶	۳۴۹۴۱	۴۷۹۵۶	۳/۲	۱۰/۶	۸/۸	۳۷/۲
مواد اولیه	۱۱۱۱۰	۱۰۶۰۶	۱۱۸۲۷	۱۲۶۹۰	۱۴۴۷۷	-۴/۵	۱۱/۵	۷/۳	۱۴/۱
کالای در جریان ساخت	۱۶۰۹	۲۸۱۵	۴۱۲۵	۴۸۲۹	۶۲۲۳	۷۵/۰	۴۶/۵	۱۷/۱	۲۸/۹
کالای ساخته شده	۳۶۶۷	۵۰۶۳	۵۲۹۱	۴۵۲۱	۸۷۱۰	۳۸/۱	۴/۵	-۱۴/۵	۹۲/۶
سود به فروش	۱۸/۹	۱۹/۲	۱۹/۴	۲۱/۶	۱۷/۰	-	-	-	-
نسبت موجودی مواد اولیه به ستانده	۱۰/۳	۸/۸	۸/۰	۷/۱	۷/۱	-	-	-	-
نسبت موجودی کالای ساخته شده به ستانده	۳/۵	۴/۲	۳/۶	۲/۶	۴/۲	-	-	-	-

۴-۴-۲. تحلیل وضعیت مالی - اقتصادی صنایع^۴ در شش ماهه اول سال ۱۳۸۸

عملکرد ۴۶ شرکت فعال در بورس اوراق بهادار در شش ماهه اول سال ۱۳۸۸، دال بر این است که بنگاه‌ها روند تولید خود را کند کرده و سعی داشته‌اند که موجودی انبار را تخلیه نمایند. علی‌رغم اینکه میزان فروش این بنگاه‌ها ۷/۳ درصد کاهش یافته است، اما آنها سعی کردند که انباشت

موجودی انبار کالای ساخته شده را کاهش دهند، بنابراین ارزش موجودی کالای ساخته شده با ۳۲ درصد کاهش همراه بوده است. این بنگاه‌ها به لحاظ ارزش ستانده، حدود ۶/۱ درصد از کل صنعت را تشکیل می‌دهند و بسیاری از بنگاه‌های دیگر نیز به این بنگاه‌ها متصل هستند. در کل، تمام موارد ذکر شده نشان از حاکم شدن وضعیت کساد و کمبود تقاضا بر بازار می‌باشد.

جدول ۱۰- خلاصه عملکرد مالی و اقتصادی ۴۶ شرکت منتخب در بورس اوراق بهادار در شش ماهه اول سال ۱۳۸۸

(میلیارد ریال - درصد)

شاخص‌ها	۱۳۸۷	شهریور ۱۳۸۸	درصد تغییر (اسمی)	درصد تغییر (واقعی)**
فروش	۳۱۳۷۴	۲۹۰۹۸	-۷/۳	-۸/۴
سود	۵۷۶۷	۱۸۸۴	-۶۷/۳	-۶۷/۷
کل موجودی مواد و کالا	۲۲۴۴۲	۱۸۳۸۱	-۱۸/۱	-۱۸/۹
مواد اولیه	۶۰۶۶	۵۵۵۰	-۸/۵	-۹/۴
کالای در جریان ساخت	۲۵۱۶	۲۵۷۵	۲/۳	۱/۳
کالای ساخته شده	۵۳۹۰	۳۶۶۹	-۳۱/۹	-۳۲/۶
سود به فروش*	۱۸/۴	۶/۵	-۱۲	-
نسبت مواد اولیه به ستانده*	۱۶/۵	۱۶/۹	۰/۴	-
نسبت کالای ساخته شده به ستانده*	۱۴/۷	۱۱/۲	-۳/۵	-

* تغییرات بر حسب واحد درصد می‌باشد.

** بر اساس شاخص بهای تولیدکننده واقعی شده است.

۴-۵. نماگرهای مالی

۴-۵-۱. وضعیت معاملات ثبت شده در دفاتر اسناد رسمی کشور

تعداد معاملات ثبت شده در دفاتر اسناد رسمی در شش ماهه اول سال ۱۳۸۸، کاهش داشته است. در مقابل، تعداد پرونده‌های اجرایی تشکیل شده به دلیل عدم ایفای تعهدات مالی طرفین معامله ناشی از ناطمینانی‌ها و رکود حاکم بر بازار، با ۲۰/۲ درصد رشد مواجه بوده است.

جدول ۱۱- وضعیت معاملات ثبت شده در دفاتر اسناد رسمی کشور
(میلیارد ریال - درصد)

درصد تغییر				شش ماهه اول سال					عملکرد
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	
-۱۰/۶	۵/۵	۱۶/۹	۱۴/۳	۱۳۶۶/۳	۱۵۲۸/۰	۱۴۴۸/۲	۱۲۳۸/۶	۱۰۸۳/۴	معاملات قطعی
-۱/۲	-۴۴/۷	۶/۹	۹۲/۶	۱۴۱/۷	۱۴۳/۵	۲۵۹/۴	۲۴۲/۶	۱۲۵/۹	معاملات شرطی
۲۹/۶	-۲۶/۶	-۵/۳	۹۱/۶	۱۳/۲	۱۰/۲	۱۳/۸	۱۴/۶	۷/۶	معاملات ذمه‌ای
۲۰/۲	۱۴/۶	۰/۸	۹/۸	۵۴/۰	۴۴/۹	۳۹/۲	۳۸/۹	۳۵/۴	پرونده‌های اجرایی تشکیل شده ^۱
-۹/۵	-۲/۳	۱۵/۱	۲۲/۹	۱۵۲۱/۲	۱۶۸۱/۶	۱۷۲۱/۵	۱۴۹۵/۸	۱۲۱۶/۹	جمع معاملات

۱- به دلیل عدم ایفای تعهدات مالی طرفین معامله.
منبع: اداره آمار اقتصادی بانک مرکزی ج.ا.ا.

۲-۴. تعداد و ارزش اسناد مبادله شده و برگشت داده شده

آمار اتاق پایاپای اسناد بانکی تهران نیز نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۸، تعداد اسناد مبادله شده ۲۵/۴ درصد کاهش یافته است. این مورد نیز حاکی از کمبود تقاضای مؤثر می‌باشد.

جدول ۱۲- تعداد و ارزش اسناد مبادله شده و برگشت داده شده در اتاق پایاپای اسناد بانکی تهران

(تعداد: هزار برگ - ارزش: میلیارد ریال)

درصد تغییر				سال				
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴
اسناد مبادله شده								
تعداد	۷۱۸۶۱/۰	۷۸۲۰۱/۰	۷۹۰۵۴/۰	۶۳۶۴۹/۰	۴۷۴۶۸/۰	۸/۸	۱/۱	-۲۵/۴
ارزش	۲۰۹۰۷۶۱/۰	۲۹۹۸۷۵۸/۰	۴۱۵۷۰۶۵/۰	۴۶۶۳۵۷۱/۰	۴۶۲۹۴۰۰/۰	۴۳/۴	۳۸/۶	-۰/۷
اسناد برگشت داده شده								
تعداد	۳۵۴۶/۰	۳۵۹۹/۰	۳۹۲۵/۰	۴۹۴۴/۰	۵۰۸۷/۰	۱/۵	۹/۱	۲/۹
ارزش	۸۸۰۷۳/۰	۱۰۹۲۶۳/۰	۱۴۷۶۸۰/۰	۲۰۹۴۲۲/۰	۲۳۴۰۷۱/۰	۲۴/۱	۳۵/۲	۱۱/۸
درصد اسناد برگشت داده شده به مبادله شده								
تعداد	۴/۹	۴/۶	۵/۰	۷/۸	۱۰/۷	-۶/۷	۷/۹	۳۸/۰
ارزش	۴/۲	۳/۶	۳/۶	۴/۵	۵/۱	-۱۳/۵	-۲/۵	۱۲/۶

۶-۴. نماگرهای پولی و تنگناهای نقدینگی و موقه‌ها

علی‌رغم اینکه پایه پولی در سال ۱۳۸۷ به گونه‌ای کم‌سابقه حدود ۴۸ درصد رشد کرد، اما نقدینگی در ده ماه اول سال مزبور فقط حدود ۶ درصد رشد نمود که این امر نشان می‌دهد در این مقطع، دور و تسلسل سپرده‌گذاری و وام‌دهی با کندی همراه بوده است؛ البته در ده ماهه اول سال ۱۳۸۸، نقدینگی، نزدیک به سه برابر مدت مشابه سال قبل رشد کرده است (۱۵/۹ درصد در مقایسه با ۵/۷ درصد). نکته‌ای که وجود دارد این است که در سال ۱۳۸۸ تسهیلات نسبت به سپرده‌ها

رشد کمتری داشته‌اند (۱۵/۸ درصد در مقابل ۲۴/۱ درصد). این مسئله نشان می‌دهد که در این سال، بانک‌ها برای رفع توازن‌های قبلی خود تلاش بیشتری داشته‌اند. این تحولات در کنار رقم قابل ملاحظه معوقه‌ها، حکایت از آن دارد که نظام اعتباری کشور نیز علی‌رغم حداکثر تلاش، نتوانسته مشکل کمبود تقاضای مؤثر را رفع کند.

جدول ۱۳- عملکرد ارقام عمده پولی و اعتباری در یک نگاه (رشد نسبت به پایان اسفند ماه سال قبل) (درصد)

سال / ماه		سال ۱۳۸۶		سال ۱۳۸۷		سال ۱۳۸۸	
شرح		دی ماه	اسفند ماه	دی ماه	اسفند ماه	دی ماه	اسفند ماه
نقدینگی		۱۹/۷	۲۷/۷	۵/۷	۱۵/۹	۱۵/۹	۲۳/۹
پایه پولی		۲۲/۷	۳۰/۵	۱۷/۳	۴۷/۶	-۸/۲	۱۲
بدهی بخش غیر دولتی*		۲۸	۳۷/۷	۷	۱۳/۴	۱۰/۳	۱۵/۸
سپرده‌های بخش غیردولتی		۲۰/۹	۲۷/۶	۳/۸	۱۱/۷	۱۸/۶	۲۴/۱

* بدون سود و درآمد سال‌های آتی.

۷-۴. نماگرهای بخش خارجی اقتصاد

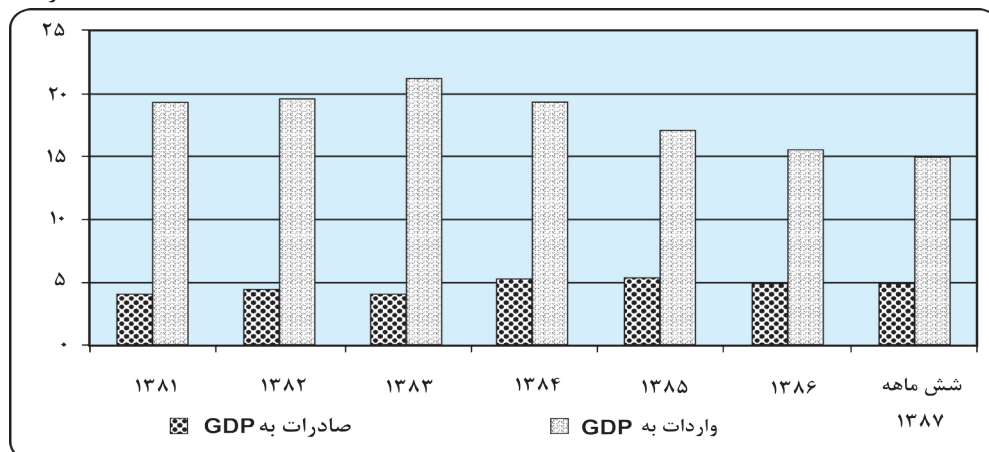
از بُعد تحولات بخش خارجی اقتصاد، در شش ماهه اول ۱۳۸۸ نسبت به مدت مشابه سال قبل، قیمت «واحد واردات»، بیشتر از قیمت «واحد صادرات غیرنفتی» کاهش یافت. این مسئله حاوی این مفهوم است که واردات، راحت‌تر از قبل می‌تواند جایگزین تولیدات داخلی شود (ارزش واحد صادرات از ۵۸۱ دلار به ۴۳۸ دلار رسیده است، یعنی ۱۴۳ دلار کاهش در قیمت صادراتی؛ همچنین ارزش واحد وارداتی از ۱۴۳۳ دلار به ۱۰۲۴ دلار رسیده است، یعنی ۴۰۹ دلار کاهش قیمت وارداتی). نکته مثبت آن است که در مقاطع اخیر، علی‌رغم این موضوع، نسبت واردات به تولید ناخالص داخلی، روند کاهنده داشته است.

جدول ۱۴- شاخص‌های تجارت خارجی

شاخص‌ها	سال						
	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۷	شش ماهه اول ۱۳۸۸
ارزش صادرات (میلیون دلار)	۶۸۴۷	۱۰۴۷۴	۱۳۱۷۷	۱۵۱۷۲	۱۸۳۳۴	۹۹۹۳	۸۹۷۸
وزن صادرات (هزار تن)	۱۸۰۷۷	۲۴۹۸۳	۲۷۹۵۷	۳۱۴۹۱	۳۳۲۵۳	۱۷۱۹۸	۲۰۵۰۰
ارزش واردات (میلیون دلار)	۳۵۳۸۹	۳۹۲۴۸	۴۱۷۲۳	۴۸۳۲۵	۴۹۱۳۷	۲۹۸۷۶	۲۳۶۶۹
وزن واردات (هزار تن)	۳۴۴۴۹	۳۵۴۶۶	۴۳۴۹۲	۴۲۰۷۶	۴۴۱۴۸	۲۰۸۵۴	۲۳۱۲۲
ارزش واحد صادرات (دلار/تن)	۳۷۹	۴۱۹	۴۷۱	۴۸۲	۵۵۱	۵۸۱	۴۳۸
ارزش واحد واردات (دلار/تن)	۱۰۲۷	۱۱۰۷	۹۵۹	۱۱۴۹	۱۱۱۳	۱۴۳۳	۱۰۲۴
رابطه مبادله	۰/۳۶۹	۰/۳۷۹	۰/۴۹۱	۰/۴۱۹	۰/۴۹۵	۰/۴	۰/۴۳

نمودار ۹- نسبت صادرات گمرکی و واردات به تولید خالص داخلی

(درصد)

۵. برآورد نرخ رشد اقتصادی در سال ۱۳۸۸

با توجه رفتار نماگرهای گوناگون، به نظر می‌رسد بخش واقعی اقتصاد در سال ۱۳۸۸، تحت تأثیر بهبود عملکرد بخش کشاورزی، بتواند قدری از تنگناهای ذکر شده در بخش‌های صنایع و معادن و نفت را جبران کند و نسبت به آنچه برای کل سال قبل رخ داد، از عملکرد بهتر اما محدود برخوردار باشد.

در اینجا لازم است برخی از فرصت‌های پیش رو مطرح گردد که چنانچه از این فرصت‌ها به خوبی استفاده شود، رشد اقتصادی می‌تواند به حالت بلندمدت خود بازگردد.

۶. فرصت‌های فرا روی اقتصاد کشور

۶-۱. افزایش قیمت نفت

قیمت جهانی نفت در فروردین ماه سال ۱۳۸۸، ۴۶ دلار در هر بشکه بود که در فروردین ماه سال ۱۳۸۹ به حدود ۷۷ دلار رسید. این در شرایطی است که بودجه سال ۱۳۸۹ بر اساس نفت بشکه‌ای ۶۵ دلار تنظیم شده است و با توجه به اینکه جمع مصارف ارزی بودجه دولت در سال جاری بالغ بر ۶۰ میلیارد دلار است، قیمت آستانه‌ای هر بشکه نفت که بتواند تسویه‌کننده مصارف ارزی دولت باشد، به ازای هر بشکه، ۷۰ دلار می‌باشد. لذا می‌توان درآمدهای حاصل از نفت را در قالب صندوق توسعه ملی یا حساب ذخیره ارزی به صورت مدیریت شده در قالب سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی و در جهت شکوفایی اقتصادی به کار گرفت.

۶-۲. افزایش قدرت چانه‌زنی

حجم قابل ملاحظه ذخایر ارزی می‌تواند قدرت چانه‌زنی ایران را برای جذب سرمایه‌گذار خارجی و همچنین حضور در بازارهای بین‌المللی به طور نسبی تسهیل نماید.

۶-۳. بهبود نسبی شرایط اقلیمی

میزان نزولات جوی از ۱۳۸/۳ میلی‌متر در سال ۱۳۸۶-۱۳۸۷ به ۲۱۳/۸ میلی‌متر در سال

آبی ۱۳۸۷-۱۳۸۸ افزایش یافته است، که مؤید رشد ۵۴/۶ درصدی است؛ به نظر می‌رسد این فرآیند همچنان در آینده بهبود خواهد یافت.

۶-۴. پایین بودن نسبت بدهی خارجی به تولید ناخالص داخلی کشور در مقایسه با کشورهای مختلف جهان^۵

نسبت بدهی خارجی کشور به تولید ناخالص داخلی در حد نازلی است که نشان از پتانسیل خوبی برای بهره‌برداری از منابع خارجی دارد. در میان ۱۸۲ کشور، ایران با نسبت ۰/۰۶۱ رتبه ۱۷۴ را دارد، یعنی به ازای هر ۱۰۰ دلار تولید ناخالص داخلی، میزان بدهی خارجی ایران ۶۱ دلار است؛ در حالی که متوسط جهانی ۷۱۹ دلار می‌باشد.

۶-۵. نسبت بدهی دولت به تولید ناخالص داخلی^۶

نسبت بدهی دولت نیز به تولید ناخالص داخلی پایین است. متوسط جهانی در بین ۱۲۴ کشور، ۰/۴۳ است؛ در حالی که این نسبت برای ایران ۰/۱۷ می‌باشد.

۷. استراتژی‌های خروج از کساد

این سؤال مطرح است که با توجه به فرصت‌های پیش رو، استراتژی ما برای خروج از کساد و برگشت به روند بلندمدت رشد اقتصادی چه باید باشد؟ آنچه تحت این عنوان مطرح می‌شود، پیشنهادهای کارشناسی می‌باشد و این‌گونه نیست که در نهاد سیاستگذاری معینی تصویب شده باشد. به نظر می‌رسد «استراتژی خروج از کساد» باید این محورها را در درون خودش مدنظر قرار بدهد:

- ایجاد محرک‌های مناسب برای هر یک از بخش‌های اقتصادی، جهت بازگرداندن تولید و رشد اقتصادی به روند بلندمدت؛
  - حفظ ثبات مالی در اقتصاد از طریق مدیریت مناسب نرخ سود بانکی و اصلاح ساختار و ترازنامه نظام بانکی؛
  - مدیریت مناسب واردات ترجیحاً از طریق اتخاذ سیاست‌های تعرفه‌ای مناسب؛
  - کنترل انتظارات تورمی.
- با توجه به این استراتژی چند جانبه، بعضی از راهکارهای اجرایی آن (تا آنجا که بیشتر به حوزه سیاستگذاری پولی و اعتباری بر می‌گردد) به شرح زیر است:
- * قبل از هر کاری باید مسئولیت تصمیمات اعتباری را به دست ارکان مدیریتی بانک‌ها سپرد و در این چهارچوب بین مسئولیت‌ها و اختیارات توازن برقرار کرد؛
  - * لازم است ارکان مدیریتی بانک‌ها با نظارت جدی بانک مرکزی، ترکیب مطالبات معوق بانکی را بررسی کنند، سپس آن مواردی که ناشی از تنگناهای کلان اقتصادی است را جدا نموده و به بدهی حال شده تبدیل کنند و جدول زمانی جدیدی از تقسیط را در قالب بانکداری بدون ربا به مشتریان خود اعلام نمایند. با توجه به خوش‌بینی‌های پیش رو از عملکرد اقتصاد جهانی و ایران، انتظار می‌رود این گروه از مشتریان، بتوانند روابط انضباطی خود را با بانک‌ها تنظیم نمایند. لازم است این مطالبات از سرفصل معوق خارج شوند؛
  - * در آینده نزدیک، یک بخش از دارایی‌های بانک‌ها در قالب معیارهای احتیاطی، قابلیت آن را ندارد که از سرفصل معوقه‌ها خارج شود و باید بانک‌ها را از این دارایی‌های مسموم نجات داد.

برای این منظور باید یک نهاد واسط، به اتکای سرمایه دولتی که هم بیمه‌گر سپرده‌های مردم باشد و هم دارایی‌های مسموم بانک‌ها را به قیمت بازاری (نه دفتری) خریداری نماید، دارایی‌های بسته‌بندی شده بانک‌ها را به قیمت روز خریداری کند و بانک‌ها، مابه‌التفاوت قیمت فروش و قیمت دفتری این مطالبات را به عنوان زیان، شناسایی کنند و از سرمایه و حقوق صاحبان سهام کم کنند؛

- * نهاد واسط به جدیت پیگیر وصول مطالبات موسوم به دارایی‌های مسموم باشد و در این چهارچوب از انعطاف‌ها و اختیارات لازم برخوردار باشد؛
- * باید کاهش سرمایه بانک‌ها، از طریق سه کانال جبران شود: (۱) وصول اقساط بدهی مردم به حساب ذخیره ارزی، (۲) تجدید ارزیابی دارایی‌ها، (۳) انتشار اوراق مشارکت دولتی میان مدت با همکاری بانک مرکزی در چهارچوب سیاست پولی انبساطی ملایم؛
- * تسهیل در خرید اقساطی کالاهای داخلی توسط بانک‌ها؛
- * اعطای اعتبار به مشتریان خوش حساب بانک‌ها در قالب کارت اعتباری؛
- * اولویت اعطای تسهیلات در بخش تولید در رابطه با سرمایه در گردش؛
- * حمایت از تولید در قالب وجوه اداره شده؛
- * حمایت مناسب از صادرات غیرنفتی و اتخاذ سیاست مناسب در جهت تعدیل واردات؛
- * ایجاد تحرک در بخش مسکن با اتخاذ سیاست اعطای هدفمند تسهیلات مسکن؛
- * معرفی و گسترش ابزارهای تأمین سرمایه یا وجوه مالی از طریق بازار سرمایه.

پانوشته‌ها:

- ۱- جزئیات تحولات اخیر اروپا را می‌توانید در سرمقاله ۱۳۸۹/۲/۱۵ دنیای اقتصاد به قلم آقای دکتر حسین قضاوی ملاحظه نمایید.
- ۲- وزارت صنایع و معادن حدود ۴۰۰ کارگاه جدید را معرفی نموده و معتقد است که این کارگاه‌ها در زمره کارگاه‌های بزرگ ۱۰۰ نفر کارکن و بیشتر بوده و می‌بایست در محاسبات ارزش افزوده کارگاه‌های بزرگ صنعتی و ارائه ارزش افزوده بخش صنعت لحاظ گردند. بدیهی است در صورت تأیید آمار جدید، این امکان وجود دارد که برآوردهای آماری نسبت به برآوردهای تحقیقاتی، ارقام متفاوتی را نشان دهند.
- ۳- این تحلیل شامل عملکرد مالی و اقتصادی ۲۲ شرکت فعال در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد.
- ۴- این تحلیل بر اساس صورت‌های مالی ۴۶ شرکت فعال تر در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد.
- 5- Source: www.NationMaster.com
- ۶- همان مأخذ.